

# El comerç de l'orxella. Mallorca, s. XV.

## Algunes notes

RAMON ROSSELLÓ VAQUER  
JAUME BOVER PUJOL

En altres ocasions hem tengut l'oportunitat de tractar la qüestió de l'orxella especialment referida a la recollida a Andratx i la Dragonera, procés de fabricació, etc., amb notes històriques dels segles XIV i XV.<sup>1</sup>

En les presents notes, la majoria inèdites, hem reunit la informació que disposam sobre l'orxella de les Balears al segle XV. Cal remarcar que en el redol d'Andratx el seu comerç va desaparèixer al segle XVI.<sup>2</sup>

Durant els segles XIII i XIV l'orxelleria era una activitat lligada eventualment en la recerca i vigilància dels agres dels falcons tant a Mallorca com a Menorca, Eivissa, Cabrera i Dragonera. En canvi durant el segle XV inexplicablement no hem localitzat cap referència que relacioni l'orxelleria amb l'exploració dels agres, de falcons.

L'orxelleria constituïa una petita indústria paratèxtil de certa importància especialment al segle XV. La substància obtinguda a partir de certs líquens de la costa era de color vermellós, inalterable i lluent i s'emprava com a tint per a la llana.

L'orxella és produïda a tota la costa i a totes les illes Balears. A Mallorca es donava principalment als dos extrems de la Serra de Tramontana, a Andratx i a Pollença i Formentor (Làmina 30).

1400

Apareix el llinatge Orxeller a Menorca. Cert Pere Orxeller actua de testimoni a una acta notarial.

1408

Pere Feliu, cercador d'orxella, actua de testimoni a una acta notarial.

1410

Per posar pau entre els orxellers andritxols per una qüestió de jurisdicció sobre les penyes de la costa on es criava l'orxella, el governador envià al batle d'Andratx aquesta interessant disposició, per la qual ens feim una idea de la importància de dita artesanía a les terres andritxoles: *En Pelay Unís etc. Al amat lo batle de Andraig etc. Per part dels jurats de aquexa parròquia és stat denant nós proposat que jatsia alguns habitants de aquexa parròquia qui cullen urxella en les penyes Roges e muntanyes de les possessions en aquex batliu situades sian stats e sien en possessió de tant de temps en que memòria de hòmens no és en*

<sup>1</sup> Vg. les obres de Ramon ROSSELLÓ; Jaume BOVER: *Història d'Andratx, segles XIII i XIV*, Mallorca 1978; *Història d'Andratx, segle XV*, Mallorca 1979, i especialment *La Dragonera: notes històriques*, 2a edició refosa i notablement augmentada, Andratx 1998.

Vg. també, Margalida BERNAT I ROCA: *Els III Mestres de la llana a Ciutat de Mallorca*, Palma 1995, 161-162.

<sup>2</sup> Ramon ROSSELLÓ; Jaume BOVER: *Història d'Andratx, segle XVI*, Andratx, 1999.

*contari de collir la dita urxella sens enbarch o contradicció dels senyors de les dites penyes e muntanyes. Emperò alguns dels quals són les dites muntanyes e penyes fan ara contradicció e inhibició als dits urxellers de no collir en lurs penyes e muntanyes la dita orxella volents aquells privar de lur possessió en dan e perjudici no solament dels dits urxellers e de lur pacífica e inveterada possessió la qual ha dada e dóna causa e ocasió que aquells urxellers són aquí poblats mas encare de la cosa pública de la dita parròquia e del senyor Rey al qual se esgarde conservar lo seu públich con los dits urxellers dien que pus que ells són aquí poblats e han acostumat de urxellar e són en deffenció del dit loch lo qual axí com és notari és soven cosaïat e regonagut per moros cossaris, e lo dit urxellar los és vedat que ells se ixaran de la dita parròquia e aniran en altres parròquias per poblar-se en aquellas e la dita parròquia romandrà despoblade de aquells perquè s'oplicat a nós esser sobre a per justícia provahit, a vós dehim e manam, en pena de XXV lliures, que citats e hoyits aquells qui fan inibició als dits urxellers de no urxellar en lurs penyes e muntanyes si atrobarets los dits urxellers esser en possessió, axí com és proposat, conservats aquells en lur possessió e no permetats que novitat alguna per algun los sia feta, com algú no dege esser privat de se possessió sens conaxença de causa, manant e inhibint als dits urxellers ab tot ramey de dret que no isquen de la dita parròquia per urxellar en altra. E siats vellant e diligent en gordar e deffensió de la dita parròquia axí com b'È havets acostumat. Dat en Mallorques lo primer die de Abril del any M CCCC X<sup>a</sup>.*

ARM, LC 90, f. 58.<sup>3</sup>

1412, 2 gener

Berenguer Martí i Salvador Miret, de Pollença, venen a la dona Tomassa, viuda de Pere Feliu, mercader, l'orxella que colliran en el cap o muntanyes de Pollença, d'ara a un any, a raó de 6 lliures el quintar.

1412

Està documentat la presència de recollidors d'orxella a les Bases d'Andratx.

1413

El bisbe de Barcelona solia establir l'illa de la Dragonera a uns llogaters a canvi d'una quantitat. Els establits s'anomenaven impròpiament propietaris o senyors de l'illa. El 1413 l'illa era d'Andreu Riera, drapaire de Ciutat.

Es significatiu que el senyor de l'illa fos drapaire, professió lligada a la tintoreria i a l'orxelleria.

1415

El governador de Mallorca, Lluís de Prades i d'Arenós, concedeix llicència al notari Antoni Sorell perquè al contracte de societat que s'havia de fer entre el venerable Andreu Riera, drapaire de Ciutat, i Pere Castell d'Andratx, sobre els fruits de la Dragonera hi pogués anotar el jurament prestat per dit Pere Castell.

ARM, Guiatges 7, f. 166

1420, 20 gener

Pere Castell i Antonina, sa muller, d'Andratx, venen a Andreu Serra tota la pols d'orxella que puguin collir d'ara a Pentecostés, a raó de 6 lliures el quintar.

ARM, C-67, f. 98

<sup>3</sup> Publicat abans a Ramon ROSSELLÓ; Jaume BOVER: *La Dragonera: notes històriques*, Mallorca, 1980,33.

1421, 29 gener

Pere Masnou, de Pollença, ven a Joan Bisquerra, mercader ciutadà, tota l'orxella que Cristòfol Campllonch i Bernat Montserrat (?), colliran d'ara a Pasqua a raó de 6 lliures el quintar (s'entén d'herba fresca sense processar). El 12 de febrer els mateixos contractants venen i compren tota l'orxella que colliran Andreu Pasqual, Joan Alzina, Antoni Cabrer, Jaume Mulnar, Pere Mascort i Cristòfor Vila, de Pollença. El 26 de febrer venen l'orxella que collirà Cristòfor Vila. Aquestes vendes foren a raó de 6 sous el quintar.

1422, 10 octubre

Jaume Riera, pescador d'orxella, o sia cercador, d'orxella, reconeix deure a Jaume Despuig, mercader, 30 lliures preu de 150 gerres noves.

ARM, C-69, f. 248

1425

Astruc Xibilli (Djibili), jueu de Mallorca assegura a Gabriel Benviure, mercader, 200 lliures sobre 28 feixos de cuiros de bou, 10 gerres d'orxella posades en la barca de Bernic per vendre a València.

ARM, C-78, f. 21c

1425

Astruc Xibilli, jueu de Mallorca, assegura a Guillem Castellar, notari, 150 lliures sobre diverses mercaderies com és ara draps, dàtils, orxella, plomes d'estruç (´estur ), etc., carregades a Mallorca dins la coca de Girard Arnau de Vilafranca per vendre a Niça.

ARM, C-78, f. 173

1426

Joan Catani, genovès, deu 21 lliures a Andreu Serra, sard, orxeller, preu de 10 gerres plenes d'orxella.

ARM, C-80, f. 122v

1426, 23 octubre

A instància d'Antoni Vensala, un dels obrers de la llàntia dels orxellers que crema en l'església de Pollença, es mana a Bernat Andreu *olim* obrer de dita llàntia, que dins 10 dies ha de retre comptes de la seva administració.<sup>4</sup>

1427

Hi ha diverses quantitats de boquins, cera, mantega, vi i orxella carregades en el port de Maó per portar a Mallorca.

ARM, C-80, f. 280v

1428, 10 febrer

Salvador Perellada, mestre en medicina, assegura a Joan Descoll i Galceran Gomila, 50 lliures sobre 10 gerres plenes d'orxella carregades en la barca de Bernat Gironella per vendre a Barcelona.

ARM, C-56, f. 37v

1429, 7 gener

Bernat Pellisser i Jaume Pujol d'Andratx venen a Gabriel Valleriola, ciutadà, tota l'orxella que colliran a l'illa de Cabrera des d'ara a la festa de Pasqua, a raó de 106 sous el quintar.

<sup>4</sup> Citat per Joan Rosselló: "Recurs dels menestrals a la justícia eclesiàstica durant l'època medieval", *La manufactura urbana i els menestrals*, Palma, 1991, 348.

1429

Nicolau de Pacs assegura a Jaume Vinyoles, mercader, 100 lliures sobre 9 costals i 3 pans de cera, 4 costals d'orxica i 8 gerres d'orxella per portar a Cotlliure.

ARM, C-58, f. 23v

1429

Joan Febrer, mercader de Castelló d'Empúries, deu al seu germà Huguet Febrer, mercader, habitador de Mallorca, 212 lliures, 10 sous per oli, cera, lli i orxella carregat a la barca de Pere Esteve per vendre a Roses, Castelló d'Empúries i Cotlliure.

ARM, C-58, f. 125v

1433

Astruc Xibilli, jueu de Mallorca, mercader, assegura a Gabriel Benviure per Jesue Fasuati, jueu, mercader de Mallorca, 100 lliures sobre teles, llana, pols d'orxella i *moneta*,<sup>5</sup> carregades a Menorca per portar a Mallorca.

ARM, C-61, f. 43

1433, 20 març

Pau Pardo, mercader ciutadà de Mallorca, assegura a Pere Antoni Monzoli, mercader florentí, 40 lliures mallorquines sobre 9 gerres plenes d'orxella carregades a Mallorca amb senyal de Bernat Portal dins la coca de Pere Vilar (de Sant Feliu) per vendre a Cotlliure.

ARM, C-61, f. 55v

1433

Pere Reygal, mercader, assegura a Nicolau de Quint, mercader, 100 lliures sobre 20 gerres d'orxella per vendre a Gènova.

ARM, C-61, f. 67

1436

Testament d'Andreu Serra, sard, cercador d'orxella.

ARM, C-73, f. 64

1438, 14 maig

Comidan de Corona i Valentí de Corona, fill, sards, ara habitants de Pollença, venen a Francesca, viuda d'Andreu Serra, sards, habitants de la Ciutat de Mallorca, tota aquella orxella que podran collir d'ara a Nadal, a Formentor, a raó de 7 lliures el quintar.

ARM, C-62, f. 137; C-63, f. 79

1438

Pau Pardo, mercader, assegura a Bartomeu Asser, mercader de Niça, 30 lliures sobre 25 gerres plenes d'orxella, 4 costals de cera i 3 bales de pells d'anyells carregades en la nau de Pere Loro, biscaí d'Andarroa per vendre a Niça.

ARM, C-62, f. 104

1447, 7 març

Bernat Pellicer, orxeller habitador d'Andratx, ven a Miquel Nadal, ciutadà, mig quintar d'orxella del Cap d'Andratx o de la Dragonera per preu de 700 sous.

5

Moneta: No citat al DCVB.

1453

Ponç Desllaners assegura a Ramon Vidal, mercader, 50 lliures sobre 6 gerres plenes d'orxella per portar a Barcelona.

ARM, B-83, f. 2

1456, 2 octubre

Joan Bernat, tintorer, reconeix que Joan Dartes Francigena, escuder de Romeu Marí, ciutadà, li ha entregat cinc gerres d'orxella que ha de portar a València amb un llaüt. Ha estat valorada en 41 lliures 5 sous.

1458

Lluís Pardo, mercader, assegura a Galceran Miró, mercader, 10 lliures sobre 17 gerres plenes d'orxella carregades en la carabel·la den Botet per portar a Barcelona.

ARM, B-89, f. 1v

1460

Contracte signat entre Miquel Nadal, peraire ciutadà, i sa muller Joaneta d'una banda, i d'altra Joan Marçal, comproment-se a exercir l'art i l'elaboració d'orxella; es repartiran els guanys a parts iguals.

1461, 11 març

Antoni Boy i Bernat Palnes, guixer, venen a Jaume Andreu, mercader tota l'orxella que colliran d'ara a la festa de Sant Miquel, a raó de 100 sous el quintar.

ARM, C-117, f. 54

1474, abril

Antoni Lana, orxeller, collia orxella a Eivissa a compte de Lluís Sanç, de València, i en tenia collits 10 quintars. L'estat de comptes era registrat a dos llibres; sembla que dit mercader Sanç no pagava.

1494, 29 agost

Antelm Pujol d'Andratx ven a Pau Bernat, mercader, tota l'orxella que trobi ell i tota la seva família durant un any a raó de 3 lliures i 10 sous el quintar.

ARM, M-270, f. 81v

**RESUM**

Interessant aportació sobre una activitat econòmica de molt poca volada malgrat gaudí d'una certa importància al llarg del segle XV. Una relació, en base a diverses regestes documentals ens aporta informació de primera mà sobre aquest mester relacionat amb la tintoreria.

**ABSTRACT**

An interesting study of an economic activity of little relevance, although it came to achieve a certain importance during the 15th century. The account, based on different documental records, provides first-hand information on this plant used in cloth dying.